

10. Jakovenko O.V. Sistemne mislennja jak tvorchij pidhid do virishennja problem // Nauk. zap. NaUKMA. Serija Ped. psihol. nauki ta soc.. robota. – 2008. – T.84. – S. 55-57.
11. W.Karwowski, G.Bedny. A Systemic-Structural Theory of Activity: Applications to Human Performance and Work Design. – CRC Press, 2006.

Zelenska Z.P. Conceptual bases of experimental research on the communicative skills development of the basic school students in the process of foreign vocabulary development. The article presents theoretical and methodological approaches to the experimental research of the development of communicative skills of basic school students in the process of learning foreign vocabulary. Basic in the study recognized systemic, activity, person-oriented and person-communicative approaches.

The main method of our study is the genetic modeling method, which aims to study the self-developing personality who is self-evolving.

The principles of constructing a genetic modeling method: the principle of analysis by units, the unity of biological and social, creativity, reflexive relativism, and the unity of the experimental and genetic lines of personality development.

We also relied on the following principles: integrality, functional determinism of communicative activity and its subsystems, reflection, determinism, genetic, unity of consciousness and activity.

The organization and realization of the research on the development of communicative skills of basic school students in the process of mastering foreign vocabulary in accordance with the above mentioned methodological approaches and principles will allow to distinguish not only the patterns related to the functioning of each structural component, but also to identify subjective tendencies and interconnections with external factors: family, classmates, teachers.

Key words: communicative skills, the principles of diagnostics, methodological approaches, basic school pupils.

УДК 159. 938

Клименко В.В.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНА АСИМЕТРІЯ ПІВКУЛЬ МОЗКУ І СЕРВОМЕХАМІЗМИ У ЗДІЙСНЕННІ НАМІРУ ЛЮДИНИ

Клименко В.В. Психофізіологічна асиметрія півкуль мозку і сервомеханізми у здійсненні наміру людини. Дихотомічний аналіз поняття «психіка» виявив, що його обсяг ділиться на два суперечливі один одному видові поняття: чуттєво-інтуїтивні і дискурсивно-логічні органи, якими людина утворює відповідно до функцій дві картини довкілля в одному образі. Єдність органів психіки і їхня протилежність спонтанно позначається: антагонізмом – гальмування, придушення і руйнування; синергізмом – комбінованого впливу, що переважає сили окремого органу і діє в одному напрямку; протагоністом – двох перших, режисера і укладача дій і вчинків.

Між відображенням і створенням літер рухами руки тягнуться спонтанні процеси подолання перекручень, доповнення форм літер і відновлення їхньої гармонії інтуїцією, які залагоджують сервомеханізми: чуттєвими – сенсорні, перцептивні і смислові корекції; дискурсивними – уточнення означень властивостей предмета дій, системи суджень і символізації його досконалості.

Найвиразніше симетрія органів психіки відгукується у манері почерку людини: чуттєво-інтуїтивний орган регулює швидкісні рухи лівої руки і хилить літери вліво, дискурсивний – правої і повертає вправо, а протагоніст «ставить» прямовисно або виписує їх колами.

Корекції сервомеханізму у швидкому почерку: перетворили майже всі літери на форми «овалів» – геометричні форми знаків, а всі інші «важкі» для руки манери письма відкидали; інтуїція спонтанно відновила гармонію рухів без втручання ззовні зруйнованих сваволею соціальних стандартів; виявляли несправності та налаштовували психічні механізми на остроги «письмових спазмів» робочих органів; сприяли перенесенню та обміну інформацією і енергією між органами психіки для створення літер за мірками гармонії.

Ключові слова: органи психіки, чуттєво-інтуїтивне, дискурсивно-логічне, асиметрія, сервомеханізми, корекція, інтуїція, гармонія, тонус, почерк.

Клименко В.В. Психофизиологическая асимметрия полушарий мозга и сервомеханизмы в осуществлении намерения человека. Дихотомический анализ понятия «психика» обнаружил, что его объем делится на два противоречивых друг к другу видовые понятия: чувственно-интуитивные и дискурсивно-логические органы, которыми человек образует соответственно функциям две картины окружающей среды в одном образе. Единство органов психики и их противоположность спонтанно обозначается антагонизмом – торможение, подавление и разрушение; синергизмом – комбинированного воздействия, преобладает силы отдельного органа и действуют в одном направлении; протагонистом – двух первых, режиссера и постановщика действий и поступков

Между отражением и созданием букв движениями руки тянутся спонтанные процессы преодоления искажений, дополнения форм букв и восстановления их гармонии интуитивной, которые улаживает сервомеханизмы: чувственными – сенсорные, перцептивные и смысловые коррекции дискурсивными – уточнение определений свойств предмета действий, системы суждений и символизации его совершенства.

Отчетливо симметрия органов психики отзывается в манере почерка человека: чувственно-интуитивный орган регулирует скоростные движения левой руки и клонит буквы влево, дискурсивный – правой и поворачивает вправо, а протагонист «ставит» отвесно или выписывает их кругами.

Коррекції сервомеханізму в швидкому почерку: превратили почти все буквы на формы «овалов» – геометрические формы знаков, а все остальные «тяжелые» для руки манеры письма отвергали; интуиция спонтанно возобновила гармонию движений без вмешательства извне разрушенных произволом социальных стандартов; проявляли неисправности и настаивали психические механизмы на предостережения «письменных спазмов» рабочих органов; способствовали переносу и обмену информацией и энергией между органами психики для создания букв по меркам гармонии.

Ключевые слова: органы психики, чувственно-интуитивное, дискурсивно-логическое, асимметрия, сервомеханизмы, коррекция, интуиция, гармония, тонус, почерк.

Постановка проблеми. Функціональна асиметрія півкуль мозку людини міцно утримує увагу дослідників. Майже два десятиліття ведеться мова і досліджується сокрівенна особливість роботи психіки, створених природою в людини мозкових півкуль як єдиного функціонального органу управління і регуляції діями і вчинками, водночас наділивши їх неоднаковими здатностями.

Уже в самому понятті міжпівкульна асиметрія (дав.-гр.α – «не» і σμμετρία — «розмірність», «невідповідність», «порушення симетрії») – фіксуються порушення певних прихованих закономірностей морфології й організації роботи мозку людини, які і виявляються в асиметрії психічного відображення довкілля.

Розвідки анатомічних, морфофункціональних, біохімічних, нейрофізіологічних і психофізіологічних аспектів асиметрії регуляторів рухів довели: вони спеціалізовані і однією півкулею регулюються дії і вчинки краще,

ніж іншою. Дослідники обмежилися фактами про існування рідкісних принципів побудови та реалізації важливих функцій психіки.

Наші дослідження базувались на дослідженнях взаємин людини, сфери розуму (ноосфери) і природи [3], механізмів психомоторики [4], вікового розвитку обдарованих дітей [6], психології творчості [3], вимірювання стану готовності до творчості [4, 7], психології спорту [9], психофізіологічних механізмів праксису: праксис і психомоторна дія – морфологічні органи (живі механізми) людини [2, 10], психосеміотичного аналізу понять [13] тощо.

Поняття психофізіологія двоскладове: психіка (ψυχή) – внутрішній образ зовнішньої об'єктивної картини світу, який ми носимо в собі і користуємося, щоб жити із задоволенням; фізіо (φύσις) – природа тіла (σώμα), яке складається із 600 м'язів і 200 кісток; містять потенції для створення у собі нескінченної кількості психічних утворень – психофізіологічних органів людини. Вони, як у калейдоскопі, здатні змінювати одна одну, долати надмірну кількість варіантів вирішення задачі, разом діяти з одним ступенем свободи і відтворювати образ мети у матеріальних чи знакових системах.

Експериментально-теоретичний аналіз визрівання психофізіологічних органів людини (В.В. Клименко, 1985-2017) дає підстави визначити склад психофізіологічного органу як множини механізмів, утвореної єдності анатомічних і функціональних органів, синтезованих у єдиний орган. Він утворюється в момент вирішення рухами задачі, здійснює втілення почуттів (образів і мотивів) у єство перетворюваного предмета. У ньому здійснюються: обмін, перетворення і накопичення енергії та інформації під час вирішення задач і проблем, а серво-механізми анаболізму виробляють прибуткову вартість енергії тонуусу людини для якісного відтворення задумів.

Психомоторний орган, діючи, розгортає свої рухи думок, образів, почуттів та психомоторики у протяжності в системі координат XYZ, долає механічний опір біодинамікою рухів та знаходить способи нейтралізації руйнівних впливів ситуації дії, а по завершенні дій «згортається» до природної постаті тіла людини.

Психофізіологічні механізми праксису людини описуються формулою: Я (психе) – праксис – не-Я (таємниця, невідоме). Праксис (від грец. πράξις – взаємодія, справа, діло) – здатність людини імпровізувати і відтворювати рухи думок, почуттів, уяви та психомоторики у певній послідовності, чим досягається мета – образ бажаного створюється як новий самодостатній предмет. Допускаємо, що праксис і технології психологічного експерименту подібні, але не тождні процедури: у того та іншого плоди рівноцінні – творчі.

Мета дослідження – виявити систему сервомеханізмів у психофізіологічній регуляції дій і вчинків людини і технологію їхнього удосконалення.

Почнемо з дослідження психологічного поняття «психіка» – елемента наукової мови за правилами засобів психосеміотики та психолінгвістики: синтаксису – поняття-знак, який підкорюється порядку і зв'язкам з іншими поняттями у реченні; семантики – цей знак щось значить і має смисл, схему дій і будову мети; сигматики – має у собі прихований внутрішній і чуттєво-інтуїтивний

зміст цього утворення (з чого народжуються слово, поняття і символ;) та прагматики (як регулювати розвиток не лише самого поняття, а й створювати, зберігати і зміцнювати психофізіологічні органи для створення тонусу благополуччя людини) – особливості користування мовними знаками у практиці.

Дихотомічний поділ поняття (знака) виділяє в ньому два суперечливі одне одному видові поняття: чуттєво-інтуїтивне і дискурсивно-логічне: в одному існує відома ознака інтуїтивного, а другому – вона відсутня. Цілісності психічного у такому разі має не лише описове й функціональне, але й прагматичне значення.

Психофізіологічні органи:

- 1) сприймають розмаїтість впливів з середини тіла або з довкілля;
- 2) долають їх розмаїтість, усувають або «погашають» шкідливі впливи;
- 3) із відображення множини варіантів предмета вони вибирають один або два, які сяють красою, добром і лякають невідомим – збудники і спонуку до розгадки таємниці;
- 4) фільтрами пропускають гармонійні образи, почуття чи думки, а іншим нехтують;
- 5) очищають образ від ілюзій, перцептивних доповнень та викривлень.

Зупинимося на операційні будові психофізіологічних образів.

Образ у психіці – це той самий предмет, але без матерії (Аристотель). Він є першоджерелом для утворення дійсного уявлення про предмет. Але, щоб створити образ, відповідний предмету, людина використовує сенсорні корекції для досягнення предметності, його цілісності, структурності, осмисленості, аперцепції тощо для виправлення недоліків. Якщо ж сенсорний процес відхиляється від наміряної траєкторії, то розбіжність (помилка) між бажаним і дійсним спонтанно організовує силову сенсорну корекцію і тим самим повертає процес на покинуту ними траєкторію.

Почуття – наше ставлення до предмета і його оцінка для прийняття рішення діяти певним чином. Ставлення визначається трихотомією змісту, який несе у собі предмет: краса – джерело енергії та інформації, благо, сприяє самовдосконаленню чи задача – прихована гармонія, яку треба вирішити, щоб пережити те й інше разом. Перцептивні корекції виправляють недоліки сприймання: викривлення, доповнення і помилкове осмислення відображеного і переробляють його за законами симетрії, щоб створити його гармонійним.

Думка – кінетична мелодія перебігу підмета, що означає властивість предмета, у співвіднесенні до присудка, виражена чуттєвим між ними зв'язком. Чуттєво-інтуїтивні судження – підстави не лише для оцінки, а й подолання ілюзій і оман під час дій. Подолання вад у сенсорно-перцептивній сфері спонтанно беруть на себе корекції із застосуванням підказок організації дій додатковими смисловими схемами.

Слово – одиниця мови, звукове або письмове вираження поняття про предмет або психічне явище. Це так. Проте навкруги нас існують речі й почуття, що не мають імен, існують, але їх люди не помічають. Імена психічних явищ не завжди точні й прозорі, крізь них не завжди відчутний зміст.

Поняття – спосіб розуміння і уявлення про предмет через систему суджень, які щось стверджують або заперечують у його сутності. Воно – логічна схема предмета, позбавлена чуттєвої достовірності. Існують і «порожні» поняття, бо вони позначають предмет, що важливо для дослідницьких завдань.

Символ – багатозначне поняття, яке не лише фіксує дискурсивну будову (логічну схему) предмета, а й містить у собі у згорнутому вигляді багатомірність ціннісних визначень і перспектив його розвитку до стану досконалості.

Почерк – пробний камінь сили органів психіки.

Чуттєво-інтуїтивні органи людини регулюють орієнтацію на ті чи інші дії чи ситуації без розмірковувань, оперують уявними образами, будовою геометричних фігур тощо. Через канали почуттів – відповідно до механізмів психіки – до нас надходить приблизно 90% інформації. Відносини між сферами психіки людини більш-менш точно висловлена Фехнером: психе – айсберг, більша частина якого причаїлась під водою і регулюється підводними течіями, означає позамовне, а надводне – лише 1/7 частини того, що належить мовній сфері людини.

Щоб зміряти силу чуттєво-інтуїтивних і дискурсивно-логічних органів, ми повинні знайти засоби подолання помилкових стереотипів:

1. уявлення про рівнозначність характеру рухів руки й психічних органів: хто якою рукою здебільшого працює, та й частина органів у нього домінує;
2. функціональна асиметрія органів психіки максимально виявляється в зрілому віці.

Наочно силу психофізіологічних органів спробуємо виміряти особливостями манер та видів почерку, способом писати літери, характером і швидкістю письма – психомоторною дією із максимальним темпом.

Навички, придбані в навчанні письма, дають позитивне перенесення, прискорюючи володіння голкою, паяльником, плоскогубцями та ін. інструментами і пристроями, в основі дії яких лежить психомоторні дії. Ось чому дії письма, почерк – модель для визначення особливостей психофізіологічної регуляції та сили механізмів чуттєво-інтуїтивних та дискурсивно-логічних органів відображення і протилежних процесів, а створення знаків письма – за досконалішими мірками.

Дослідженнями охоплено більше 5 тис. осіб різного віку, професій і освіти, учнів, студентів та аспірантів.

Що ж відбувається з нашою психомоторикою у процесі письма? Завдяки праці з учителем психомоторна дія письма з часом перетворилася на навичку – вміння автоматизовано розв'язувати психомоторні задачі даного типу. Коли ж ви пишете повільно, спокійно, звично, ця навичка дозволяє без надмірної м'язової напруги руки писати красиві літери.

Учень-початківець знає літери у вигляді схем і пише їх із досить точною просторово-геометричною координацією. Потім, в середній школі, він відкидає користування геометричним образом літер та переходить до написання літер відповідно до їхніх смислових схем.

Письмовий спазм. Ось де, як кажуть, руйнується почерк. Оволодіння власне скорописом – тривалий процес: студенти пишуть за формулою «як буде, так

буде», хоч це вимагає великої напруги. Проте, термін навчання скорочується. Конфлікт між образами літер і можливостями руки, природно налаштованої на гармонійні рухи, стає причиною письмового спазму м'язів руки при письмі – хворобою руки.

Раніше було простіше: писали м'яким гусячим пером, поволі виводили літери, жадаючи їхньої краси. Винахід твердого сталевого пера дозволив прискорити письмо, але зберіг регуляцію рухів із трьома ступенями волі: третя координата рухів руки – перпендикулярна до площини паперу, яка дозволяє писати з натиском, красиво й без зайвих зусиль.

Почерк твердими кульковими ручками вимагає в десятки разів більших м'язових зусиль! Це викликає граничну напругу м'язів. Разом із виникненням напруги зникає краса почерку, стали частішими спазми м'язів руки. А вчителі, як і раніше, домагаються, щоб учні писали і красиво, й швидко.

Письмовий спазм інколи траплявся й у тих, кому за фаховою необхідністю доводилось багато писати, – у писарів та літераторів, а також музикантів, які намагалися досягти майстерності кількісними засобами – грали без перерви годинами. Хто у почеркові слідував стандартам каліграфії, страждав спазмом – хворобою м'язів руки.

Хвороба м'язів руки людини утворюються мимовільно від:

1. мимовільного корчового скорочення м'язів руки, яке супроводжується втратою здатності регулювати точність рухів;
2. усвідомлення чи не усвідомлення внутрішнього дискомфорту, який з часом стає не лише гальмом для розвитку людини, а й змінює структуру її особистості;
3. хронічний письмовий спазм шкодить людині: наявний постійний пригнічений стан, занепад душевних сил, людина стає млявою й хворобливою.

Тепер страждають всі учні. Діти не здатні писати кульковими ручками красиво й швидко. Для пришвидшення письма із програми початкової школи була вилучена каліграфія, бо вчителі інтуїтивно відчували, що форма літер, їхнє просторове розташування не відповідають законам руху руки людини, особливо першокласника.

У стані тонусу перебувають учні та студенти, переобтяжені письмовими роботами. У них щороку зростають навчальні навантаження, переписування купи паперу із книги в зошит. На лекціях та заняттях студенти зобов'язані миттєво вловлювати думку й швидко її матеріалізувати – записати текст.

Внаслідок перевтомлення м'язів виникає розлад у регуляції рухів – письмовий спазм – хвороба, яку вже треба лікувати медичними засобами. Так піаніст, який «переграв» руки, на сцену не потрапляє.

Вилучення уроків каліграфії із програми початкової школи, на наш погляд, – помилка. Проте одного лише відновлення цих уроків недостатньо.

Слід точніше встановити межі оптимальних форм та положень рухів при письмі і виробити нові зразки прописів, змінити канони, що склалися раніше й для інших цілей. Бо оригінальний почерк – зовнішній вираз індивідуальності, яка ним себе досить впевнено стверджує. Тому нова ціль повинна досягатися

новими засобами – формами рухів руки, які закономірно народжуються з її психомоторних можливостей.

Констатуємо факт: образ рухів, що відтворює літери на папері, не відповідає психомоторним можливостям руки: стандартні прописи форм літер їй пропонують робити те, до чого вона не здатна, діяти, виконувати завдання.

Так само іноді пристосовують людину до техніки та технологій, не зважаючи на її психомоторні можливості, як наслідок – вона стає аварійною: руйнує себе чи устаткування, машини та механізми, на яких працює. Той, хто щосили дотримується «правил» каліграфії, сидить і пише у задубілій позі переживає астеничні почуття, бо рука, намагаючись писати «правильно», тремтить, наливаючись свинцем утоми, людина руйнує собі структуру м'язів.

Почуття гармонії та його сила придушується логікою соціальних стереотипів. Зокрема, це спостерігається в таких простих живих рухах, як почерк, звичайна ходьба чи інші психомоторні дії.

Однак, закріпачення рухів руки зі всіма неприємностями під час письма – процес не незворотний. Досить усвідомити гармонію геометрії літер та підкорити її почуттю гармонії, як від негативних емоцій – болю в руці та страждань – нічого не залишиться. Рука, підкоряючись почуттю гармонії, новому механізмові регуляції рухів, знайде вихід із стану дискомфорту, пише пластичними, м'якими і швидкими рухами красиві літери.

Чуттєво-інтуїтивні органи психіки відроджують почуття гармонії рухів.

Отже, існує один Держстандарт і п'ять типів написання літер, відповідних до станів тону людей, та індивідуальних манер письма.

Яка манера почерку з точки зору біомеханіки і психофізіології більш доцільна і продуктивна в роботі?

Правильно: літера, яку ви пишете – «овал». Але всі вважали її помилкою – відступ від правильності. Не овал без його нахилів (праворуч чи ліворуч), а «овал», поставлений прямовисно! Овал – найпростіша з точки зору регуляції рухів руки фігура, бо анатомічна будова всіх органів руху природою пристосована до відтворення кругових траєкторій, а не прямих ліній.

І це слід завжди пам'ятати.

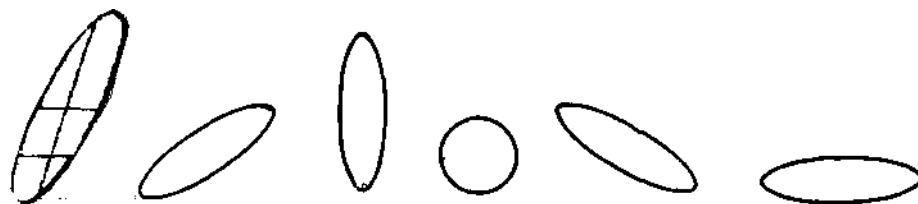

Рис. 1. Усереднені форми тестового знаку, здійсненого у почерку досліджуваними, залежно від стану розвитку психічного органу, роботи сервомеханізму (лат. *servio* – служу і відповідає поняттям «той, що автоматично регулює», «той, що полегшує керування», почуття гармонії та його дійсного тону)

Нагадаємо, що ці показники дійсні, якщо досліджуваному більше 13 років. Потрібно працювати над швидкістю й глибиною мислення, щоб воно стало

й глибоким, і швидким. Але для цього гармонізувати механізм творчості, виключити форсаж окремих його інструментів, розблокувати ті, що виключені характером навчання, матеріалом й установками на його засвоєння: перейти від домінуючого навантаження пам'яті, як у нашій школі, до розвитку механізму творчості.

Робота налагоджених сервомеханізмів дискурсивної регуляції рухів

Форму регуляції рухів дехто знаходить, бо здатен слухати мудрість тіла і довірятися йому.

Це – мудрість нашого тіла й психомоторики, яка набуває потужності: 1) із базового енергопотенціалу; 2) моторики тіла (внутрішньої), від клітини до всього організму; 3) критичності мудрості тіла – її діапазон такий самий (при цьому клітина, орган, система, організм посилають свідомості сигнали про свій стан). Про що сигнали? – ви знаєте: про порушення гармонії чи гомеостазу руйнівними впливами), її призначення – створювати гармонію із середовищем і в собі. Якщо механізм мудрості тіла – своєрідний передавач інформації про власний стан тіла й душі, то що ж у такому випадку приймач?

Мудрість тіла працює на самозахист

Мислення, почуття та уява. Акумулятор приймача – механізм оперативної енергії. Коли людина народилася – оперативної енергії у неї немає, душа ще не прокинулася, не вибралася за межі тіла, тому сприймати голос мудрості тіла нічим. Але сигнали йдуть, їх треба почути! – адже від цього залежить не тільки комфорт, але, можливо, й життя немовляти. Сигнали навпростець ідуть й матеріалізуються криком. Не біда, коли душа не здатна чути сигнали тривоги від тіла, розуміти свій стан – почують батьки й прийдуть на допомогу.

Отже, мудрість тіла допомагає нам прийти в оптимальний стан. Але цим не вичерпується його дієва сила. Родова програма – інстинкт – явище подібне механізму до мудрості тіла, теж не потребує розмірковувань, але ж придушує всяку думку. Почуття гармонії – навпаки: змушує роздумувати, доки в душі не визріє думка.

Базовий потенціал із віком виснажується, стає меншим, а сигнали мудрості тіла все тихішими і слабкішими. Але оперативна енергія у людей похилого віку теж здатна збільшуватися (за рахунок енергії, здобутої під час розв'язання задач та проблем), потужність і приймача-душі; слабкий, пошепки переданий сигнал, вони сприймають чисто без викривлень, вільно.

Є ще один цікавий аспект мудрості тіла. Оскільки базова енергія стає все слабкішою, передавач посилає сигнали не величезним жмутом, як у молодості, а вибірково – сигнали сприймаються тільки про найважливіше. Поряд із цим працює майже загадковий механізм психіки – детектор життєво важливих сигналів із довкілля.

Сенсibilізація органів почуттів – особлива чутливість, завдяки якій у со-тні разів підвищуються розрізняльні та розпізнавальні здібності – ми краще бачимо, чуємо, заглиблюємося у невідчутне.

Завдяки сенсibiliзації органів чуття, людина сприймає сигнали, рівні за силою комариному писку; а люди похилого віку за декілька днів відчують зміну погоди тощо.

Відродження чуттєво-інтуїтивних корекцій психомоторики

Досконале почуття гармонії рухів притаманне тим, хто «забуває» (тому що уважно слухає сигнали мудрості тіла) канони каліграфії, надає літерам природного положення.

З чого починається навчання першокласника письма? З оволодіння рухами руки з одним ступенем свободи рухів руки.

Сучасна методика пропонує дитині писати в такому порядку:

- 1) пишуться елементи літер – лінії прямі (короткі, довгі),
- 2) лінії закруглені (унизу, вгорі),
- 3) напівовал, овал, петля (верхня, нижня) рисування, штрихування тощо.

Таким чином, домінують коливання руки в напрямі вниз-вгору. Тобто навчання письма починається з оволодіння рухами руки з одним ступенем свободи руху руки. Тобто утворюється стала навичка, автоматизована регуляція рухів письма елементів літер.

Усі інші елементи літер діти повинні засвоювати після того, як навчаться відтворювати овали з точністю до десятих часток міліметра. Це ж стосується й точності рухів при малюванні.

У школі учні пишуть здебільшого лише правою рукою: удома – теж. Таким чином, учень за роки свого навчання 11 – 12 тисяч годин приречений сидіти скривленим (таке сидіння, запрограмоване з першого класу методикою навчання письма), тримати та працювати не тільки ручкою, але й всіма робочими інструментами в правій руці.

Для побуту все зроблено під праву руку. Робота – техніка та технологія – заохочують розвиток правої руки. У школі ліворуких силою ламають, переучуючи на правшу. А шульга від природи тільки завдяки неймовірним зусиллям в рідких випадках залишається самим собою.

Результати багатолітнього викривленого сидіння – у спотвореній позі за почерком у школі та стільки ж удома – вам відомі. 87% випускників шкіл мають хвороби хребта. Це – сколіози, кіфози, лордоза та інші порушення роботи органів і систем тіла. Викривлення хребта в грудному й крижовому відділах – хвороби кісткової, м'язової й нервової систем, що *лікуються* хірургічним шляхом, але цього можна уникнути..

Запобігти хворобам можна за допомогою єдиних ліків: 1) правильною поставою під час роботи за партою чи столом; 2) систематичним письмом правою й лівою рукою: 50% x 50%; 3) користуватися в навчальних технологіях поняттям гармонія – інструментом творчості.

Почуття гармонії рухів так направляє рухи, щоб вони не суперечили природі тіла, що мислить: щоб вони були не тільки цілеспрямованими, а й доцільними. Назвемо одразу й провідника до природних рухів та й те, заради чого він туди веде. Почуття гармонії – стеничне. Якщо воно астенічне – поступає сигнал розбіжності між бажаним – природним і дійсним – зробленим. Сигнал про руй-

нування гармонії рухів й предмета, що створюється. Позитивне – свідок того, що гармонія створюється і цим викликається приємне збудження й хвилювання, бо вдосконалення дій, узгоджено почуттями із природою психомоторики.

Результати досліджень дають підстави для розуміння характеру взаємopоникнення і переходу від одного до іншого психофізіологічного регулятора дій і вчинків людини, вони працюють як:

а) антагоністи – у стані безперервної суперечності, придушують один одного і створюють інтерференції;

б) синергісти – діють спільно в одному й тому ж напрямку, доповнюють і дружно співпрацюють;

в) протагоніст – режисер, постановник і керуючий кінетичними мелодіями руху образів, думок і почуттів у діях і вчинках.

Спеціально навчаючи ліву руку, ми мимовільно вчимо тому ж самому, й праву – й навпаки. Тобто створюємо новий механізм двобічного перенесення – здібність до транскрипції досвіду. Ось де закладено величезний резерв для розвитку творчості людини. Що ж слід робити, щоб використати силу, що розвиває психомоторне перенесення механізму регуляції діями й поведінкою, особливо в школі?

Продуктивне використання цього механізму можливо за умови, що дитина систематично працюватиме правою й лівою рукою (що допомагає дитині оволодіти почерком), писатиме на дошці і в зошиті; виконуватиме творчі дії: слюсарні, столярні, фізкультурні тощо. Норма навантаження – 50% загального обсягу від усіх видів робіт на кожну руку, працювати ними поперемінно.

Абсолютний спокій, бездіяльність руки є неефективною формою відпочинку й відбудови працездатності. Головне джерело її підвищення – не короткочасний спокій працюючої руки, а відпочинок, навіть менш тривалий, але пов'язаний з роботою іншої руки. І цей закон роботи – чергування навантаження протилежних органів (руки, ноги, образно-почуттєвий й логічний матеріал тощо) у роботі – дієвий чинник подолання втоми й умова прогресивного розвитку і тіла, і душі.

Ще давньогрецький філософ Платон обстоював перевагу синергізму робочих органів й радив учителям заохочувати її розвиток у дітей. А у скіфів – наших предків – вправи для розвитку двох рук були обов'язковими для кожного.

І сьогодні фахівцям із багатьох спеціальностей не обійтися без координованої роботи обох рук.

«Дворукість» і «двоногість» мають величезне значення для розвитку тіла, пропорційності його будови, краси форм. На жаль, ці актуальні запитання не передбачені програмою фізичного виховання: викладачі фізкультури недооцінюють значення вправ, що розвивають «дворукість» («двоногість»), зокрема, у стрибках, метанні предметів й інших вправах.

Правша. Шульга. Синергіст

Як би не танцювали літери (і нулі — теж), у більшості з них обов'язково спостерігається: їх хилить ліворуч чи праворуч, ставить прямовисні чи кладе плазом якась сила, що діє мимовільно й без контролю з боку свідомості. Як би

ви не писали (безладно, хутко, вільно, витіювато, вузликівато, гіллясто, енергійно, ламаним почерком, каліграфічно, по-канцелярськи, карлючковато, каракулями, кучеряво, нерівно, похило, розгонисто, широко, розтягнуто, скісно, струнко, зціплено, літерами, що танцюють, хвилясто й тощо, видів почерку є понад 100), визначити тенденцію можна.

Нулики завалило праворуч – ви дискурсивно-логічна людина.

Це означає, що у вас домінує дискурсивна регуляція над інтуїтивною, тому вас приваблює логіка подій, ви схильні до поглибленого аналізу, розчленування, сортування, утворення порядку в усьому. Така ваша манера мислення. Ваша домінанта – здатності розсудку здійснювати систематизацію й алгоритмізацію відображеного – його упорядкування. Отже, у вас домінує над всім логіка мислення й уява.

Нулики нахилено ліворуч – ви чуттєво-інтуїтивна людина

Ваша домінанта – інтуїтивно-почуттєве відображення, створення доквілля за мірками гармонії. А це означає, що у вас поетичне, образне сприймання, яке узагальнює цілісність предметів і явища. Це ваша головна здібність. Ритм будь-якого цілісного процесу ви здатні відчувати, як надчутливий камертон, й відгукуватися відповідними почуттями. І ця чутливість інколи заганяє шульгу в глухий кут: він підозрює про існування якоїсь таємниці не тільки там, де вона існує, але й там, де її практично немає, а тому часто живе в очікуванні розгадки таємниці або дива. А випадкові факти він легко узагальнює й створює нову цілісність: уявну або дійсну. Отже, у вас домінують почуття – здатність розуму висувати принципово нові ідеї, виходить за межі відомого.

Дискурсивно-логічний орган оперує в роботі з цифрами, математичними формулами, користується законами формальної логіки. Завдяки йому людина розуміє мову (усну й письмову), готує словесні відповіді на запитання, застосовує у своїй роботі поняття й категорії: вони для нього ідоли, що уособлюють невловиме, почуттєве відображення предметів і явищ.

Чуттєво-інтуїтивний орган відображає предмети й явища в координатах простору, в якому ми живемо. Ландшафти, їхня глибина, просторові стосунки між предметами охоплюються в єдиній цілісності. Це відбивається й відтворюється у свідомості одночасно – симультанно. Але, пересуваючись у цьому просторі, шульга не так гарно орієнтується у напрямках й відстанях, тому під час роботи на транспорті він більш «аварійна» людина, ніж правша.

Кепсько орієнтується шульга і в найближчому просторі – у межах робочого місця. «Аварійність» зростає в тих ситуаціях, якщо професія вимагає одноманітних дій протягом довготривалого часу.

Механізми інтуїтивної регуляції дозволяють людині точно відчувати інтонації мовлення, оперувати образами, переживати почуття (моральні, інтелектуальні, естетичні). Особлива чутливість почуттів дозволяє «засікати» із самого початку виникнення руйнівних імпульсів ззовні, які активізують сили організму на подолання шкідливих впливів. У спілкуванні з природою, у стосунках із високим мистецтвом й літературою, під час вироблення чи споглядання красивих рухів і дій, у творчості також працює інтуїтивний орган дій і вчинків.

Ми уже звикли до думки, що «дворукість» – оптимальний стан дієздатності людини. Але зазначимо й те, що гармонійна, вільна співдружність обох регуляторів рухів – явище рідкісне: майже 90% людей є правшами, а серед інших 30% становлять приховані ліворукі. Праворукі й ліворукі мають асиметричну активність, вони не рівні за силою, що веде до конфлікту між ними замість продуктивної роботи. У синергістів активність значно вища, він гармонійна особа, скерована на пізнання й творчість.

Звідкіля ж виникає праворука більшість людей, якщо від природи переважна більшість дітей до 13 років має асиметрію мозку — у них домінує чуттєво-інтуїтивний регулятор — вони від природи лівші? Тобто всі вони від природи — лівші! І після 13 років відбувається або гармонізація мозку — вони стають рівносильними, — або домінуючим стає дискурсивна регуляція, яка й бере на себе функції регулювання дій, поведінки, діяльності.

Що ж викликає дисгармонію механізму творчості?

Розглянемо це в історичному й онтогенетичному аспектах. Книжне, словесне навчання уведено на Русі більш 1000 років тому. Головний засіб навчання в школі – мова, усна й письмова. Проте мова є продукт відображення дійсності, а не сама дійсність у предметно-почуттєвому існуванні. Тобто в школі діти вивчають назви предметів, процесів, явищ, наукові поняття, символи, як кажуть тепер – знакові системи.

Як ви вже зрозуміли, – все це стосується функцій праворуких людей. Але дискурсивна регуляція не настільки розвинута до 13-річного віку, щоб упевнено впоратися з такими задачами. Проте в учня домінує інтуїція: він до цього віку є шульга, проте не знає цього ніхто. А де ж образне й дійове мислення, яке користується інтуїтивно-чуттєвим матеріалом? Адже воно є механізмом творчості й метою будь-якого навчання, виховання, освіти.

Мова й мовлення – інструменти мислення, а не саме мислення. Вони є його природними процесами та наслідками. Основна складність під час навчального процесу пов'язана не з процесами мислення, почуттів, уяви, а з процесами пам'яті: запам'ятовування, збереження й відтворення, тобто за силу пам'яті учень й одержує оцінки.

Інша справа з мисленням. Мислення включається й розвивається тоді, коли у дитини з'являється потреба:

а) зрозуміти щось невідоме, відповісти на запитання, якому передую зустріч із невідомим, подив, враження або сумнів, який передбачає здогад, таємницю тощо;

б) усвідомити протиріччя протилежностей у предметах, явищах, процесах навколо себе й звести в єдність ці протилежності, тобто в невідомому знайти відоме й сформулювати задачу;

в) розв'язати задачу, знайти невідоме й засвоїти його тощо.

Мова й мовлення – інструменти дискурсивної регуляції праворукої людини. Мова – суспільна форма пізнання – акумульований дискурсивно-логічний досвід мислення, почуттів та уяви, психомоторики та енергопотенціалу бага-

тьох поколінь людей. Дитина, поєднуючи чужий досвід із своїм, отримує готові продукти чужого мислення. А своє не працює. Його все-таки треба розвивати.

Трансформація освіти вимагає, щоб у дитини в школі розвивали не просто мислення, але й особливу форму – планетарне мислення. Треба перейти від трансляції знань, умінь та навичок до розвитку механізмів творчості. Слід знати і те, що в мисленні думка створюється, а в мовленні вона лише формулюється, одягається у вбрання слів.

Працюючи, щось роблячи руками, людина стикається з натуральними предметами та інтуїтивно-почуттєвим їх відображенням.

У школі дитина має справу із заміниками тих же предметів — схематичними зображеннями, знаковими системами, символами, із якими живим дотиком не познайомитися. Вони – подвійне відображення. Результативна та процесуальна сторони психічного відображення виражаються поняттями: думка, образ, почуття. Вони пов'язані і з динамічною структурою, й із змістом предмета. Минуле та сучасний зміст психічного кодується в психіці у формі нервових моделей, урахування яких дозволяє людині будувати «моделі потрібного майбутнього», забезпечувати випереджувальну функцію відображення.

Перше відображення – чуттєво-інтуїтивними органам, які домінують у дітей до 13 віку. Вони працюють у контакті з предметами. Дитина сприймає навколишнє, наприклад, яблуко, мелодію, тобто те, що бачить та чує, у конкретних формах. При цьому всю роботу виконує у неї чуттєво-інтуїтивний регулятор.

Друге – дискурсивно-логічне або подвійне відображення – продукт мислення. Продукт перетворення образів, почуттів та думок про конкретний предмет в абстрактне, відображене у: словах, поняттях, судженнях, умовиводах. Названими мовними засобами ті ж предмети і явища передаються у формі знань. Вони кимось й колись чуттєво-інтуїтивно відображались, аналізувались по частинах, потім частини також силами розсудку розкладалися в процесі подальшого аналізу. Нарешті, частини взаємно пов'язалися внаслідок міркувань, порівнянь й узагальнень. Після цього завдяки дискурсивно-логічному перетворенню воно набуває форму деякої словесної цілісності. От і маємо: поняття «яблуко», нотний запис музичної мелодії, назви смаків та запахів. Що тут дитина губить? Почуттєву достовірність та образність – активну функцію інтуїтивного органу психіки. Губить те, що учень мав спочатку побачити, почути, зробити власними руками.

А що набуває? Знання про невидимі й невідчутні властивості тієї ж конкретної предметності навколишнього середовища. Це також немало, але й небагато, і не стільки, скільки потрібно для розвитку творчості.

Порушення пропорційності розвитку психофізіологічних органів призводить до того, що чуттєво-інтуїтивні органи, які ще не набрали сил у дітей, перевантажується дискурсивно-логічною роботою, тому дитина не готова. Учень потрапляє у стан внутрішнього дискомфорту, виснаження сил, а природна мотивація учіння замінюється штучною, зовнішньою-примусово.

Де ж вихід із такого положення для учня й освітньої системи? Повернутися до людини. Зрозуміти, що вона суть гармонійна істота й що необхідно знайти коди гармонії розвитку психіки з використанням природних потенцій.

Згадаємо: ще Аристотель радив людству дотримуватися в усіх справах *середини*, уникати крайностей, а Піфагор рекомендував користуватися каноном «золотої пропорції».

Звідси цілісність процесу навчання – це спільномірність вікового розвитку учнів та змісту освіти, визначається двома нерівними, але пропорційними одна одній частинами: їх міра — число 0,618 – “золота середина”.

Щоб доцільно розвивати механізм творчості, слід триматися:

а) 0,618 — мірки інтуїтивно-почуттєвого («думання» руками) в початковій й середній школі, а 0,382 — мірка дискурсивно-логічного навантаження учня, тобто домінує чуттєво-інтуїтивна регуляція, а дискурсивна — має отримувати навантаження, що зберігає її здатності;

б) у старшій та вищій школі — 0,618 – дискурсивно-логічної роботи, тобто роботи над поняттями, судженнями, умовиводами, а інше — 0,382 — робота інтуїтивно-почуттєвої спрямованості (золоті руки цінуються не менш, ніж “світла голова”).

Таким чином, доцільність розвитку механізму творчості вимагає точного дозування навантаження обох регуляторів рухів, дій та вчинків, щоб вони функціонували у взаємозв’язку, взаємодії, не зважаючи на наявність суперечливих та взаємовиключних властивостей і засобів переробки відображеного, проектування й втілення задуманого. Ось чому у людини гармонійно розвинуті обидві половини психіки, тому мають вони високий творчий потенціал, який слід допомогти їй використати, навчити творчості.

Отже, інтуїтивна і дискурсивна регуляція — дві картини світу в одній. Два засоби до органічного праксису.

Психомоторна робота хоча має справу з фізичними силами і, на думку звичайної людини, розвиває лише тіло, то це – помилка. Діями розвиваються всі складові механізму творчості разом. Ось у чому джерела її розвитку.

Але психічні органи так само, як інші органи людського тіла, розвиваються не цілком. В перші роки життя лідирує чуттєво-інтуїтивний орган психіки. Дитину приваблюють та залучають до себе забавки, ігри, пісні (немовля — колискові, які вони уважно слухають), казки, нічим не скуті рухи тощо. В чому ж їхня приваблива сила?

Вони — джерела позитивних почуттів гармонії, інформації, до яких тягнеться дитина. Отже, чуттєво-інтуїтивний орган, навантажений переробкою цього змісту, за цих умов здатен нормально розвиватися.

Ми вже підкресливали, що на основі емоцій — реакцій на зовнішні впливи — зароджуються почуття. Їх створює контакт із предметами, людьми, обставинами. Коли ж ми оволоділи предметом, тоді його почуття здатні перетворюватися на думку. А з часом дитина вчиться думку одягати у вбрання-слова, щоб її висловити зрозумілим іншими людьми способом.

А що ж дискурсивний регулятор? Він активно включається в роботу по мірі того, як набирає сили мислення, а дитина поступово переходить від споглядання предмета до освоєння його діями. При цьому мислення кристалізує із почуттів думку, а пізніше — словесні формули змісту інформації й енергії.

Перший досвід застосування аналізу й виникнення перших думок відносяться десь до третього — четвертого років життя. Відомі й інші дані щодо проявів функцій дискурсивної регуляції, хоча інтуїтивна домінує навіть до 14 років. Так чи інакше, але ще довго після перших проявів активності психіки в ній пріоритет дискурсивної — безперечний.

Отже, навчання в початковій школі має здебільшого базуватися на природній силі інтуїтивної регуляції. Наповнення її почуттєвим змістом — енергією та інформацією — надаватиме йому сили: його функції будуть розбудовувати його орган — інструмент творчості.

Відомо: діти з домінуючою інтуїтивною регуляцією навіть у початковій школі прагнуть усе робити лівою рукою, живуть почуттями, а не логікою формального відношення до навколишнього. А сила почуттів часто збиває думку із правильного шляху. Пізніше, коли сили психіки зрівнюються в єдності, сили мислення та почуттів стають однаковими, виникає нова якість: почуття надають думкам пружності, пристрасності, дотепності. Думка ж, загострена силою енергії почуттів, глибше проникає у свій предмет, ніж логічна й безпристрасна мисль.

Хто ж без утрат продирається крізь ці тернії? Зрозуміло, сильні й самостійні з дитинства натури. Майже усі шкільні предмети вимагають від дитини логіки та аналізу — роботи дискурсивно-логічної роботи. Так учать абетці, математиці, мові (правила, правила, правила), хімії, фізиці, природознавству, — світ систематизується, розкладається поличками... Тренування інтуїтивної регуляції діями і роботи лівою рукою в школі майже припиняється.

Дослідники приводять безліч прикладів, коли генії були ліворукими. Найвідоміший з них — Леонардо да Вінчі — все робив лівою рукою. До речі, Мікеланджело й Бенджамін Франклін, Пабло Пікассо та інші генії теж були шульгами. Лівою рукою підкував блоху тульський майстер Лівша.

Звідси висновок: ліворукість — передумова геніальності.

Практично не має значення, якою рукою пише чи працює та чи інша людина; знадобиться — вона легко навчиться робити це іншою рукою так само спритно.

Висновки. Дихотомічний аналіз поняття «психіка» виявив, що його обсяг ділиться на два протилежні видові поняття: чуттєво-інтуїтивні і дискурсивно-логічні органи, якими людина утворює відповідно до функцій дві картини довкілля в одному образі. Дослідження психологічних понять «психіка» — елемента наукової мови за правилами засобів психосеміотики та психолінгвістики: синтаксису — поняття-знак, який підкорюється порядку і зв'язкам з іншими поняттями у реченні; семантики (цей знак щось значить і має сенс, схему дій і будову мети); сигматики — має у собі приховану внутрішній і чуттєво-інтуїтивний зміст цього утворення (з чого народжуються слово, поняття і символ;) та праг-

матики (як регулювати розвитком не лише саме поняття, а й створювати, зберігати і зміцнювати психофізіологічні органи для створення тону благополуччя людини) – особливості користування мовними знаками у практиці.

Єдність органів психіки і їхня протилежність спонтанно позначається: антагонізмом – гальмування, придушення і руйнування; синергізмом – комбінованого впливу, що переважає сили окремого органу і діють в одному напрямку; протагоністом – двох перших, режисера й укладача дій і вчинків.

Між відображенням і створенням літер рухами руки тягнуться спонтанні процеси подолання перекручень, доповнення форм літер і відновлення їхньої гармонії інтуїцією, які влагоджують сервомеханізми: чуттєвими – сенсорні, перцептивні і смислові корекції; дискурсивними – уточнення означень властивостей предмета дій, системи суджень і символізації його досконалості.

Дійсне поняття – трьохскладове утворення із відображенням у ньому: механізму – живого пристрою, що перетворює, або відтворює рухи думки, почуттів і образів; обміну речовин, енергії та інформації і робочого органу, який має будову і виконує одну або декілька функцій, відповідаючи на питання «Заради чого?».

Корекції сервомеханізму у швидкому почеркові: перетворили майже всі літери на форми «овалів» – геометричні форми знаків, а всі інші «важкі» для руки манери письма відкидали; інтуїція спонтанно відновила гармонію рухів без втручання ззовні зруйнованих сваволею соціальних стандартів; виявляли несправності та налаштовували психічні механізми на остороги «письмових спазмів» робочих органів; сприяли перенесенню та обміну інформацією і енергією між органами психіки для створення літер за мірками гармонії.

Усереднені форми тестового знаку, втіленого у почерку досліджуваними, залежно від стану розвитку психічного органу, роботи сервомеханізму, той, який служить заради користі і відповідає поняттям «той, що автоматично регулює», «той, що полегшує керування», почуття гармонії та його дійсного тону – тонкі індикатори у визначенні напряму удосконалювання особистості.

Найвиразніше симетрія органів психіки відгукується у манері почерку людини: чуттєво-інтуїтивний орган регулює швидкісні рухи лівої руки і хилить літери вліво, дискурсивний – правої і повертає вправо, а протагоніст «ставить» прямовисно або виписує їх колами.

Список використаних джерел

1. Декарт Р. Избр. произв. – М., 1950.
2. Кант И. Критика способности суждения. – М., Искусство, 1994. – 367 с.
3. Клименко В.В. Людина і ноосфера. – К., НВП "Альфа", 1993. – 274 с.
4. Клименко В.В. Психологические тесты таланта. – Харьков, Фолио 1996.– 414 с.
5. Клименко В.В. Как воспитать вундеркинда. – Харьков, Фолио 1996.– 464 с.
6. Клименко В. В. Психомоторные способности спортсмена.– К.: «Здоровья», 1987. – 168 с.
7. Клименко В. В. Механизмы психомоторики людини. – К.: 1997. – 192 с.
8. Клименко В. В. Механизм творчості: чим його розвивати. – К.: «Шкільний

світ». 2001. - 95 с.

9. Клименко В.В. Психологія творчості. – К.: «Навчальна книга», 2006. – 460 с.
10. Клименко В.В. Психологія творчості – К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 480 с.
11. Клименко В. В. Психологія спорту. - К.: Академія, 2007. – 437 с.
12. Клименко В.В. Психофізіологічні механізми праксису людини. – К. : Видавничий дім «Слово», 2013. - 640 с.
13. Клименко В.В. Теоретико-методологічні проблеми психології: психосеміотичний аналіз понять. – К. : Видавничий дім «Слово», 2017. – 304с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Dekart R. Yzbr. vyrobnytstvo - M., 1950.
2. Kant Y. Krytyka sposobnosti sudzhennya. - M., Iskusstvo, 1994, - 367 s/
3. Klymenko V.V. Lyudyna i noosfera. - K., NVP "Alfa", 1993. - 274 s/
4. Klymenko V.V. Psykholohichni testy talanta. - Kharkov, Folyo 1996.- 414 s.
5. Klymenko V.V. Kak vospytat vunderkynda. - Kharkov, Folyo 1996.- 464 s.
6. Klymenko V. V. Psykhomotornye zdibnosti sport-smena.- K., «Zdorov» ya », 1987. - 168 s.
7. Klymenko V. V. Mekhanizmy psykhomotorky lyudyny. - K 1997. - 192 s.
8. Klymenko V. V. Mekhanizm tvorchosti: chym yoho rozvyvaty. -K .: «Shkilnyy svit». 2001. 95 s.
9. Klymenko V.V. Psykholohiya tvorchosti. – К.: Navchalna knyha, 2006.-460 s.
10. Klymenko V.V. Psykholohiya tvorchosti - К. : Tsentr navchalnoyi literatury, 2006, - 480 s.
11. Klymenko V. V. Psykholohiya sportu. - К. : Akademiya, 2007.- 437 s.
12. Klymenko V.V. Psykhofiziologichni mekhanizmy praksysu lyudyny. - К. : Vydavnychydim «Slovo», 2013. - 640 s.
13. Klymenko V. V. Teoretyko-metodolohichni problemy psykholohiyi: psykhosemiotychnyuanalizponyat. - К. : Vydav-nichydim «Slovo», 2017. - 304s.

Klimenko V.V. Psychophysiological asymmetry of cerebral hemispheres and servomechanisms in the realization of human intent. The dichotomous analysis of the concept of "psyche" has revealed that its volume is divided into two arguable to each other species concepts: sensual-intuitive and discourse-logical bodies, by which a person forms, in accordance with the functions of two pictures of the environment in a single image. Investigation of the psychological concept of "psyche" - an element of the scientific language in accordance with the rules of psychosemiotics and psycholinguistics: syntax is a notion-a sign that conforms to the order and connections with other concepts in the sentence-no; semantics (this sign means something and has meaning, scheme of actions and structure of the goal); sigmatics(from which the word, the concept and the symbol are born;) and pragmatics (how to regulate the development not only of the very concept, but also to create, maintain and strengthen the psychophysiological bodies to create the tone of human well-being) - the peculiarities of the use of verbal signs in praxis. The unity of the organs of the psyche and their opposite spontaneously affects: antagonistic-zom - inhibition, suppression and destruction; synergy - a combined effect that prevails the forces of an

individual body and operate in one direction; protagonist - two-first, director and compiler of actions and actions

Between the reflection and the creation of letters, the movements of the hand drag on spontaneous processes of overcoming distortions, complementing the forms of letters and restoring their harmony with intuition, which reconcile servomechanisms: sensory - sensory, perceptive and semantic corrections; discursive - clarification of the definitions of the properties of the subject of action, the system of judgments and the symbolization of his perfection. The real notion is a three-component form of reflection in it: a mechanism - a living device that transforms or reproduces the movements of thoughts, feelings and images; metabolism, energy and information and a working body that has a structure and performs one or more functions, answering the question "Why?" - what is the purpose of a person.

The most distinct symmetry of the organs of the psyche responds in the manner of handwriting people-us: the sensuously intuitive body regulates the speed movements of the left hand and drives the left-hand left, discursive - to the right and turns to the right, and the protagonist "puts" in a hurry or writes them circles.

Correction of the servomechanism in fast handwriting: they turned almost all the letters into forms of "ovals" - the geometric forms of signs, and all the other "heavy" hand-manners of writing - rejected; intuition has spontaneously restored the harmony of movements without interfering outside of the social standards ruined by arbitrariness; found falsity and adjusted psychic mechanisms to warn the "written spasms" of working bodies; promoted to warnings of "written spasms" of working bodies; contributed to the transfer and exchange of information and energy between the organs of the psyche for the creation of letters by the standards of harmony .

Key words: organs of the psyche, sensory-intuitive, discourse-logical, serum mechanism, correction, intuition, harmony, tone, handwriting.

УДК 159. 938

Кокун О.М., Панасенко Н.М.

ПРОГРАМА СПРИЯННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ САМОЗДІЙСНЕННЮ ВЧИТЕЛІВ

Кокун О.М., Панасенко Н.М. Програма сприяння професійному самоздійсненню вчителів. У статті викладено зміст і структуру програми забезпечення професійного самоздійснення вчителів. Програма складається із двох послідовних етапів: загального та індивідуального. Загальний етап програми розраховано на двадцять сім академічних годин. Метою програми є підвищення у вчителів рівнів: зацікавленості у власній професійній діяльності; задоволеності своєю професією і роботою; вираженості цінностей, властивих особистості, що самоактуалізується; внутрішньої професійної мотивації; здатності до швидкого встановлення контактів з іншими людьми і професійної самоефективності.

Ключові слова: професійне самоздійснення, програма, тренінг, вправи, вчитель.

Кокун О.М., Панасенко Н.Н. Программа содействия профессиональной самореализации учителей. В статье изложены структура и содержание программы обеспечения профессионального самоосуществления учителей. Программа состоит из двух последовательных этапов: общего и индивидуального. Общий этап программы рассчитан на двадцать семь академических часов. Целью программы является повышение у учителей уровней: заинтересованности в собственной профессиональной деятельности; удовлетворенности своей профессией и работой; выраженности целей самоактуализированной личности; внутренней профессиональной мотивации; способности к быстрому установлению контактов с другими людьми и профессиональной самоэффективности.

Ключевые слова: профессиональное самоосуществление, программа, тренинг, упражнения, учитель.

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2018. – Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 18. – 166 с.

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор
С.Д. Максименко

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н.В. Чепелева**.

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст.н.с. **Н.В. Слободяник** (друкована версія), канд. психол. наук, ст.н.с. **О.Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смульсон М.Л.**, дійсний НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н.Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В.В.**, доктор філос. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О.Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З.Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А.Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: **Кружева Т.В.** (відповідальний редактор тому), канд. психол. наук, доцент; **Клименко В.В.** доктор психол. наук, професор; **Корніяка О.М.** доктор психол. наук, ст.н.с.; **Завадська Т.В.** канд. біол. наук, ст.н.с.; **Савченко Т.Л.** мол.н.с (відповідальний секретар тому).

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
(протокол № 9 від 1.11.2018 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук
(Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2016 р.)*

З М І С Т

<i>Андріюк В.В.</i> Особливості засвоєння моральних норм дітьми старшого дошкільного віку.	3
<i>Бахмутова Л. М.</i> Динаміка показників самооцінки стану зимівників станції «Академік Вернадський» протягом періоду гострої адаптації та полярної зими.....	9
<i>Болотнікова І.В.</i> Визначення чинників складових внутрішньо-професійного самоздійснення працівників профспілок.....	21
<i>Войтович М.В.</i> Технологія сприяння професійному самоздійсненню практичних психологів галузі середньої освіти.....	28
<i>Гуменюк Г.В.</i> Один із підходів до розроблення технології психофізіологічного забезпечення професійного самоздійснення вчених.....	37
<i>Дзвоник Г.П.</i> Методи оптимізації професійного самоздійснення менеджерів комерційних організацій.....	47
<i>Дубчак Г. М.</i> Аналіз стратегій копінг-поведінки сучасних студентів.....	55
<i>Завадська Т.В.</i> Підсумки системного дослідження професійного самоздійснення вихователів дошкільного віку.....	63
<i>Завірюха В.В.</i> Психологічні особливості розвитку мотивації досягнень у підлітковому віці.....	72
<i>Зеленська З.П.</i> Концептуальні засади експериментального дослідження розвитку комунікативних умінь учнів основної школи у процесі засвоєння іншомовної лексики.....	83
<i>Клименко В.В.</i> Психофізіологічна асиметрія півкуль мозку і сервомеханізми у здійсненні наміру людини.....	89
<i>Кокун О.М., Панасенко Н.М.</i> Програма сприяння професійному самоздійсненню вчителів.....	106
<i>Кружєва Т. В.</i> Характеристики мотивації досягнення науковців.....	121
<i>Панасенко Н.М.</i> Чинники професійного самоздійснення фахівців у галузі інформаційних технологій – програмістів і системних адміністраторів.	129
<i>Сабліна Н. В.</i> Суб'єктивні особистісні критерії адаптації студентів до навчання в медичному коледжі.....	136
<i>Савченко Т.Л.</i> Підсумки планового дослідження основних психологічних чинників професійного самоздійснення вчителів.....	143
<i>Сердюк Л.З.</i> Психологічні фактори самодетермінації особистості.....	151
Відомості про авторів.....	162